

Saksframlegg

Arkivsak-dok. 21/08348-4
Saksbehandler Katrine Skajaa Gunnarsli

Utvalg	Møtedato
Hovedutvalg for næring, kultur og miljø	13.03.2025

Utfordring med finansiering av kalking i vassdrag og innsjøer i Agder

Fylkeskommunedirektørens forslag til vedtak

Hovedutvalg for næring, kultur og miljø:

1. er bekymret for konsekvensene av at kalkingsmidlene i statsbudsjettet har blitt redusert og ikke lenger er øremerket til kalking, og frykter at mangel på kalkingsmidler kan sette restaureringen av vassdragene i Agder mange år tilbake.
2. påpeker viktigheten av å fortsette kalking av vassdragene i Agder for å sikre livet i vassdragene våre, og for å oppfylle miljømålene i vannforvaltningsplanen og våre internasjonale forpliktelser når det gjelder EU sitt vannrammedirektiv.
3. ber fylkesordfører om å sende en uttalelse til Klima- og miljødepartementet med bakgrunn i dette saksfremlegget.

Vedlegg

Sammendrag

Kalkingsmidlene i statsbudsjettet har blitt redusert på tross av faglige anbefalinger om å fortsette kalking av vassdragene i Agder i mange år. Innsatsen som gjøres innen kalking er kritisk for å kunne opprettholde miljøtilstanden slik den er i dag. Selv et kortvarig opphør i kalking kan ha langvarige konsekvenser for innlandsvannene og lakseelvene våre.

Det er Statsforvalteren som er ansvarlig for oppfølging av kalkingstiltak og bruk av kalkingsmidlene. Kalking av vassdrag berører imidlertid fylkeskommunens ansvarsområder, samt at livet i vassdragene har vesentlig betydning for Agder som en bærekraftig region. Agder fylkeskommune er bekymret for konsekvensene av at kalkingsmidlene i statsbudsjettet har blitt redusert og ikke lenger er øremerket til kalking, og frykter at mangel på kalkingsmidler kan sette restaureringen av vassdragene i Agder mange år tilbake.

Saksopplysninger

Forsuringsskader som følge av sur nedbør er den viktigste årsaken til redusert naturtilstand i Agder. Forsuringen skyldtes sur nedbør fra kontinentet på midten av 1900-tallet og noen tiår etter dette. Forsuringen rammet samtlige elver og majoriteten av innsjøene med tilhørende bekker, og drepte fisk, insekter og endret alge- og plantesamfunn. Agder er det fylket som har hatt den største belastningen knyttet til forsuring i Norge. Samlet hadde dette konsekvenser for biologisk mangfold, men også for tradisjonen med å fiske i våre innlandsvann og bekker.

Forsuring kan motvirkes på to måter; ved reduksjon av utslipp og ved hjelp av kalking. Det viktigste tiltaket er å redusere utslipp. Her har man oppnådd mye de siste 40 år. Forsuring som følge av sur nedbør har vært sterkt redusert siden 1990-tallet. Det tar imidlertid tid å restaurere jordsmonn og vassdrag etter at disse har fått forsuringsskader. Vi snakker da om fra 50 til 150 år etter at utslippene av sur nedbør har opphørt. Kalking av vassdragene er i denne perioden det viktigste tiltaket for å opprettholde livet i vassdragene. Når vann kalkes, øker pH og aluminium avgiftes, og vannet går fra å være dødelig til å bli levelig for fisk og andre ferskvannsorganismer. Mengden av kalk som kreves er avhengig av nedbørsmengden. Dersom samfunnet ønsker å bevare fiskemulighetene i fylket må vassdragene fortsatt kalkes i mange tiår framover.

Vi har siden 80-tallet kalket vassdragene for å motvirke sur nedbør. Dette kalkingsarbeidet som altså har pågått i over 40 år, er det største og lengst pågående naturrestaureringsprosjektet vi har hatt i Norge. Selv noen måneder uten kalking kan medføre at den biologiske gevinsten som er bygd opp over 40 år kan gå tapt. Videre vil det ta noen tiår å komme tilbake til der man var hvis kalkingen startes opp igjen. Et kortvarig kalkingskutt kan ha langvarige konsekvenser for innlandsvannene og lakseelvene våre.

Statsforvalteren i Agder administrerer kalkingsvirksomheten i fylket. Kalkingstiltakene består av:

- 30 automatiske kalkingsanlegg i lakseelver, fordelt på 11 ansvarskommuner
- 162 kalkede innsjøer via båt- og helikopterkalking
- Over 100 lokale kalkingstiltak utført av fiskelag og andre organisasjoner

I snitt har kalkingsvirksomheten et årlig behov på 44 mill. kroner i statlige tildelinger i Agder. Det er viktig å merke seg at kalkbehovet samvarierer med nedbør. I et nedbørsrikt år kan behovet være 55 mill. kroner, mens det i et nedbørsfattig år kan være nede i 36

mill. kroner. Midler til kalking har vært øremerket til dette i statsbudsjettet. Med klimaendringene forventes økt nedbør i tiden som kommer.

Vurderinger

Vassdragene overvåkes kontinuerlig. Overvåking viser at forsuringen har avtatt som resultat av sur nedbør, men også at det tar tid å restaurere selve jordsmonnet og vassdragene. Behovet for kalking har likevel endret seg over de 40 årene som har gått siden oppstarten.

Når kalkingsbevilgningene nå fra 2021 har blitt redusert har ikke dette vært basert på en faglig begrunnelse, men begrunnet med at kostnadene skal reduseres. Dette er bekymringsfullt. Konsekvensene er at bevilgningene ikke er tilstrekkelige for kalking, og da særlig de årene kalkingsbehovet er større enn normalt. I tillegg er midler til kalking og vannforvaltning ikke lenger øremerket i tildelingsbrev til Miljødirektoratet, noe som ytterligere vanskeliggjør tilstrekkelig tildeling av ressurser. Manglende midler kan føre til redusert kalking, noe som kan ha langvarige konsekvenser for livet i vassdragene.

For å spare midler har Statsforvalteren allerede redusert overvåkings- og utredningsaktiviteten knyttet til kalking. Dette er direkte uheldig i forbindelse med kontinuerlig behovsprøving for å kalke økologisk optimalt til lavest pris. Ytterligere behov for å spare midler vil medføre stans av kalking av innlandsvann som normalt ville ha blitt kalket i Agder. Ved større innsparingsbehov må man vurdere å avvike kalking i ett eller flere laksevassdrag. Dette er signaler fylkeskommunedirektøren har mottatt fra Statsforvalteren i Agder.

Samfunnsøkonomisk betydning av kalking

Reduksjon av kalking vil, utover naturtapet som det forårsaker, også gi samfunnsøkonomiske tap. I Miljødirektoratets rapport «Nytte og kostnader av kalking» (M-2241) er det dokumentert at samfunnsnyten av kalkingen er høyere enn kostnadene. Totalnytte av å videreføre kalking i Norge er i størrelsesorden 650 til 2 350 mill. kroner i nåverdi for perioden 2022-2031. Dette er klart større enn anslåtte netto kostnader for hele landet på 516 mill. kroner.

Mandalselva er vårt største nasjonale laksevassdrag i Agder. Verdiskapingsprosjektet for Mandalselva (2000-2003) beregnet den totale samfunnsøkonomiske verdien på laksefisket i denne elva. Justert til 2024-nivå er beregnet verdi for den totale omsetningen fra laksefisket i Mandalselva på 50-55 mill. kroner årlig, hvorav fiskekortsalget utgjør 5 mill. kroner. Lønnsomheten i den enkelte elv avhenger av en totalvurdering av kalkingens effekt på økosystemtjenestene og deres betydning for samfunnet. I Agder har vi høy effekt fra kalkingen på økosystemene og minimale muligheter for å kutte i kalking uten at det vil medføre store naturtap og samfunnsøkonomiske tap (jf. eksempel Mandalselva over). Det er av samfunnskritisk betydning at de kalkingsprosjektene som pågår i regionen kan fortsette på samme nivå som tidligere.

Norges forpliktelser etter EU's vanddirektiv

Selv om det er Statsforvalteren som er forvaltningsansvarlig for kalking (og for lakseforvaltning) har fylkeskommunen åpenbare interesser i en opprettholdelse av kalkingsinnsatsen. Agder fylkeskommune er vannregionmyndighet for Agder vannregion. Revidert vannforvaltningsplan skal på høring i perioden 1. juli - 31. desember 2025. I vannforvaltningsplanen er sur nedbør registrert som den desidert største negative påvirkningen på vannmiljøet i Agder. Det er registrert til sammen 2 300 vannforekomster som er påvirket av sur nedbør, noe som innebærer at over 90 prosent av vannforekomstene er påvirket. På grunn av beliggenhet, et forholdsvis tynt jordlag og kalkfattige bergarter er Agder særlig utsatt sammenlignet med andre fylker.

Arbeidet mot forsuring er foreslått som et av de prioriterte områdene i vannforvaltningsplanen for neste planperiode 2028-2033, slik det også er for inneværende periode (2022-2027). Forsuring er den definitivt største årsaken til at store deler av vannregion Agder ikke oppnår miljømålene om god økologisk tilstand. Selv om det er bedring på grunn av reduksjon av sur nedbør er det fremdeles viktig å jobbe videre med tiltak, og at staten opprettholder finansieringen av kalkingsprosjektene. Reduksjon av kalkingstiltakene i denne planperioden vil redusere den økologiske tilstanden i mange vannforekomster, og dermed føre til at vi ikke vil nå målene om god økologisk tilstand.

Fylkeskommunen har også et lovpålagt forvaltningsansvar for høstbare arter av innlandsfisk. Blant annet gir fylkeskommunen tillatelser til utsetting av fisk der det ikke er naturlig reproduksjon på grunn av surhetsgraden i vannet. Fylkeskommunen fremmer også innlandsfiske som en lavterskel friluftslivsaktivitet. Kalkingen har bidratt – og bidrar fortsatt – til å opprettholde et aktivt fritidsfiske etter innlandsfisk. Bestander av innlandsfisk genererer ikke den samme verdiskapingen som laks, men er svært viktig som friluftslivsaktivitet. Innlandsfiskemulighetene representerer en lavterskel friluftslivsaktivitet som bidrar til å skape attraktive lokalsamfunn. Det er logisk, som Statsforvalteren også poengterer, at kalking av innlandsfiskelokaliteter vil bli nedprioritert ved reduserte rammer. Dette kan på sikt, spesielt i visse områder, føre til langt dårligere fiskemuligheter for allmennheten.

Regionplan Agder 2030

Ivaretagelse av livet i vassdrag er av stor betydning for Agder som en bærekraftig region. Levedyktige bestander av laks og innlandsfisk medvirker til å gjøre Agder til en attraktiv region å bo i og besøke. Fiskebestandene har stor betydning for fylkets innbyggere da de representerer en høstbar og bærekraftig matressurs, gir grunnlag for et mangfoldig fritidsfiske, er en viktig del av naturmangfoldet og bidrar til verdiskaping i lokalsamfunn.

Økonomiske konsekvenser

Saken har ingen økonomiske konsekvenser for Agder fylkeskommune.

Konklusjon

Det er fortsatt behov for kalking av vassdrag i Agder. Kalkingen har bidratt til å reetablere biologisk mangfold i vassdragene, til å reetablere en høstbar ressurs og muliggjort både næringsvirksomhet og friluftslivsaktiviteter knyttet til høsting.

Fylkeskommunedirektøren anbefaler at fylkeskommunen tar et tydelig standpunkt om at kalkingsinnsatsen må opprettholdes på dagens nivå, og at dette bør signaliseres til Klima- og miljødepartementet.

Kristiansand, 26.02.2025

Tine Sundtoft
Fylkeskommunedirektør

Anita Henriksen
fylkesdirektør